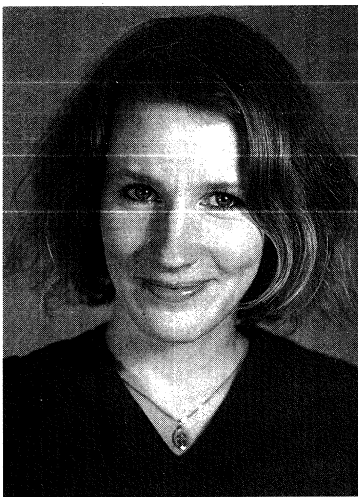

Hos vem hör jag hemma?

*Frigörelse, beroende och narcissistisk problematik
hos tonårsdöttrar och fäder i ungdomslitteratur*

MARIKA ANDRÆ är fil.dr i litteraturvetenskap och har senast varit verksam inom projektet "Genusperspektiv på barn- och ungdomslitteraturen i skolan" vid institutionen för lärarutbildning, Uppsala universitet.

Vi lever i "den sociala kompetensens fas" som innebär att umgängeskoderna relativiseras, att individen är beräknande i förhållande till andra och att social kompetens är "en finslipad umgängesmetod för hur individen förhåller sig till andra människor i syfte att nå 'framgång'. Den sammanhänger med en utpräglad förmåga att kontrollera de intryck man gör på andra människor" (Aspelin 1994:81). Denna bild av vår samtid presenterar sociologen Jonas Aspelin i en artikel om "vuxenblivandets problematik". Jag tar den som utgångspunkt för ett resonemang om tonårsflickors syn på och förhållande till sina fäder i några samtida ungdomsböcker. Avstampet är den ambivalens som både döttrar och fäder kan känna inför ett familjeliv som förändras när flickan är på väg att lämna hemmet. Både far och dotter brottas med balansgången mellan att släppa taget och att känna ansvar för relationen. Men de gör det på olika sätt och med helt olika utgångspunkter.

I Aspelins artikel finns många intressanta infallsvinklar på ungdomars svårigheter att inträda i vuxenvärlden. Men där talas enbart om ungdomar som grupp och könsaspekter beaktas inte. Mitt syfte i denna artikel är att visa hur kön och makt präglar relationen mellan en far och en tonårsdotter, mer än förhållandet förälder och barn.¹ Dessutom ifrågasätts de uppdelade positionerna "ungdom" (omogen) och "vuxen" (mogen), som de ibland används i teorier om ungdomar och deras relation till familjen.

Om vi vänder tillbaka till inledningens utsaga om behovet av att kontrollera intrycken vi gör på andra människor, kan vi tänka att familjen blir en arena som både

är tacksam och besvärlig. I familjen skall vi förhoppningsvis kunna släppa alla masker och allt "finslipat" spel. Men där finns också ett beroendeförhållande, som kan vara svårt att förena med kravet på den individuella friheten. Beroendet av föräldrarna och frigörelsen från dem skapar dubbla känslor hos flickorna. Vem har makten, vem bestämmer över vem? Flickan frågar sig var hon hör hemma – hos föräldrarna, hos vänner eller hos pojkvänner?

FORSKNING OM UNGDOMAR OCH FAMILJ

Innan vi tar itu med ungdomsböckerna skall vi ta del av en översiktlig undersökning om ungdomars syn på familjen. Sociologen Jan Carle gör i artikeln "Unga människor och familjerelationer i Sverige" en genomgång av ungdomars attityder. Tyvärr saknas också här ett könsperspektiv. Men det betydelsefulla i hans undersökning är synsättet att familjelivet inte bara är något som ungdomar upplever som besvärligt. Carle lyfter nämligen fram att ungdomsforskningen å ena sidan ofta utgår från att familjen är frånvarande eller ett problem i ungdomars liv. Frigörelsen från familjen och individualiseringen framstår som ett ideal. Familjesociologin å andra sidan har ett motsatt problem, eftersom forskningen inom detta område glömmer ungdomarna. Istället studeras barn, relationer mellan föräldrar och samhällsperspektiv. Carles poäng är "att familjen har stor betydelse för ungdomar som handlingsarena och som källa för orientering i nutid och framtid" (Carle 2003:191). De allra flesta ungdomar mellan 16 och 18 år bor hos sina föräldrar och har ett liv som kretsar kring skolan, fritiden och familjen.²

Ungdomsstyrelsen genomförde år 2003 en enkät där ungdomar och vuxna fick svara på frågan: "Vad ger ditt liv mest mening?". Svartalternativen var arbete, studier, fritid, familj och vänner. Familjen visade sig vara det viktigaste, oavsett utbildningsbakgrund, därefter kom vännerna, fritiden, arbetet och sist studierna.³ Carle jämför dessa resultat med en mätning som gjorts år 1997 och konstaterar att förändringarna varit små. Sett bakåt i tiden har mönstren varit stabila sedan mätningarna påbörjades under 1980-talet. Samtidigt hävdar Carle att det finns ett genomgående mönster i alla åldersgrupper, som pekar mot att familjen ges mindre vikt. Tydligast är det i den yngsta gruppen, 16–19 år.⁴

Ungdomar fick av Ungdomsstyrelsen 2003 frågan om vad de ser som ett mål att uppnå vid 35 års ålder. Rangordningen blev följande: skaffa eget boende, ha fast anställning, ha förverkligat sig själv, ha sett sig om i världen, ha hög levnadsstandard, ha mycket fritid. En förändring har skett sedan 1997, genom att familjens betydelse har minskat på bekostnad av självförverkligande, levnadsstandard och fritid.⁵

FLICKOR OCH FÄDER

Ungdomar formas till att leva i en era "fylld av reflexivitet och osäkra livsbanor" och Carle menar att "kanske just därför, kvarstår familjen som en social institution med starkt strukturellt formande villkor för hur denna levnadsbana kommer att formas".⁶ Kan ungdomarna finna stabilitet i familjen? Hur skildras detta i ungdomsböckerna? Är familjen en trygg plattform?⁷ Mitt pågående forskningsprojekt om tonårsflickors relationer till

pappor och hur dessa tar sig uttryck i samtida ungdomsböcker visar upp en annan bild.⁸

I Maria K chens *Jag ser mig själv i en stulen spegel* (2002)  terfinns flera skildringar av relationer mellan f der och ton rsd ttrar. F r två av huvudpersonerna  r mödrarna döda sedan flera år tillbaka och f r den tredje huvudpersonen lämnar mamman hemmet för ett jobb i utlandet. Här finns alltså tre f der som f r huvudansvar för sina döttrar. Alla de tre flickorna  r 16  r och har flyttat hemifrån, men berättelsen skildrar ändå döttrarnas behov av bekräftelse och uppgörelse i förhållande till fadern. De fadersgestalter som framträder  r alla osäkra i sin fadersroll. Liksom i flertalet andra ungdomsböcker ser flickorna detta och uppvisar både en förstående hållning och en saknad efter en annan pappatyp. Riina som flyttar till Stockholm vet vad pappan menar när han säger åt henne att vara rädd om hans gamla gitarr: "Och jag vet vad du egentligen menar när du säger så där. Och ja, *promise*, jag ska vara rädd om mig också."⁹ Men hon uttrycker  cks  en längtan efter att inte vara den vuxna. Hon tillåter inte pappan att följa med till stationen för att säga farväl, men formulerar inför sig själv frustrationen n r rädslan kommer: "Det svindlar f r ögonen, mar-ken under hennes fötter blir mjuk, hon trevar efter någonting att ta stöd mot men inget finns, hon står ensam, hon längtar efter pappa nu, idiotfarsa, han borde ha fattat att hon skulle behöva honom trots allt, farsor måste kunna säga emot, de får inte vara så lydigt som han var i morse!"¹⁰ Riina längtar således efter en mer auktoritär och omhändertagande pappa, som inte kan manipuleras.

Den förstående hållningen inför pappornas tillkortakommanden uttrycks  ck-

så i att fäderna ursäktas f r sitt beteende och att k nsnan av ömhet tar överhanden. Elsa Marie skäller ut sin far när mamman flyttar utomlands. Ilskan väcks av ojämlikheten i föräldrarnas relation, dvs. att inte hela familjen flyttar med, vilket skulle varit fallet om fadern fått nytt arbete. Men med i potten finns  cks  ett gammalt s r, då fadern svikit sin dotter i en svår situation, när han valde att tro på omgivningen mer än på dottern. Trots detta f r Elsa Marie dåligt samvete efter att ha sk llt ut fadern: "Det var ingen vanlig pappablick. Hans ögon hade blivit ögonen hos en pojke som gjorde sitt bästa för att vara snäll och duktig men ändå fick stryk."¹¹ H r framträder den seende dottern som intar en vuxenroll, samtidigt som hon konstruerar en bild av fadern som ett barn.

Pappan blir sårbar, när han förstår att han håller på att förlora sin fru. Även detta iakttar dottern: "Hennes pappa har krympt. Han är bara en snäll hund nu som sitter på d rrmattan med viftande svans full av längtan och väntar på att mamma ska komma hem."¹² Att göra fadern liten och att tycka synd om honom tycks vara ett sätt dels att ursäkta honom och dels att lämna honom bakom sig. Det är dock till priset av att dottern g r avkall på sin rätt till egna känslor och behov och framför allt till att själv vara barn. Hon g r istället in i ett k nspr glat mönster, som den förstående kvinnan: "Pappa svek henne men han har bett om förlåtelse och hon måste kunna förlåta, vad han  n sa till henne den gången, hur ont det än gjorde. Pappor  r förresten inga perfekta ta-hand-om-maskiner. De kan göra fel. De försöker så gott de kan men de  r inte bäst i världen."¹³

Ett grundläggande problem mellan f der och döttrar  r bristande kommuni-

kation. I vissa fall sker en förändring i berättelserna och flickan och fadern börjar prata med varandra på det sätt som flickan längtat efter. Det är trevande till en början och flickan får lägga in en hel del välvilja för att förstå att pappan är på rätt spår. Ett exempel finns i *Heder* (2002) av Christina Wahldén: Siri, 19 år, har en konflikt med en far, som vacklar mellan att försöka vara auktoritärt kontrollerande och att vara en lyhörd förälder. I slutet av berättelsen uttrycker dottern tacksamhet för att han ändå vågar släppa iväg henne till Paris. Men hon märker också att det sker med ambivalens: "Han är nog lika orolig som förut, kanske lite mindre bara, men han anstränger sig så för att jag inte ska märka det. Det gör jag ju ändå, men jag låtsas inte om det."¹⁴ Återigen skildras en i raden av förstående och avläsande döttrar, som har en vuxen blick på sin far.

En annan huvudperson i *Heder* är Dana, som hotas till livet av sin farbror för att hon inte lever upp till hedersbegreppet. Fadern står på farbroderns sida. Trots ett låst läge har Dana en önskedröm. Den inleds med att pappan får rådet av en inflytelserik landsman att sluta fred med sin dotter. I drömmen ångrar pappan att han lyssnat på dem som anklagat honom för att inte ha kontroll över dottern. Han inser att han istället borde ha bejakat hennes förhoppningar. I drömmen säger han: "Du är framtiden, jag förstår det nu. Även om jag inte förstår vad du vill eller varför du vill det kan jag se att du inte har gjort något fel. Du står på mina axlar, jag bär dig mot framtiden. Jag ska inte döma dig. Jag ser nu att jag har varit hård. För hård."¹⁵ Drömmen slutar med att far och dotter gråter ut tillsammans och tar varandras händer.

Även om det här handlar om en tillspetsad situation, finns hos huvudperso-

nen Dana exakt samma behov av att bli bekräftad och sedd av fadern, som i andra berättelser om tonårsflickor. Här finns en längtan efter att bli förstådd och respekterad och att få dela känslor och uppleva fysisk närhet till honom. I just denna berättelse förekommer inga alternativa vägar för att undvika konflikten och här kommer heller ingen försoning till stånd mellan far och dotter.

Vi såg tidigare hur en av huvudpersonerna i *Jag ser mig själv i en stulen spegel*, Elsa Marie, hade kommunikationsproblemer med sin far. Också i huvudpersonen Riinas fall finns en konflikt med en far som grundar sig på brister i kommunikationen. Dock är det tystnaden som är problemet här, då fadern inte vill tala om omständigheterna kring moderns död. Men också hos Riina väcks ömhetskänslor för fadern:

Om han någonsin varit rockstjärna så är det helt klart länge sen. Numera är det inget speciellt med honom. Han är bara en vanlig medelålders pappa som ser lite förvirrad ut när han kliver av tåget i den stora stan Stockholm [...]. Han är sträv och butter som vilken norrbottning som helst, hennes store tjocke far. Hon får en klump i halsen och vet inte om den beror på ömhet eller något helt annat, eller allt möjligt inklusive ömhet.¹⁶

Bilden av fadern förmedlas i dessa berättelser främst ur flickornas perspektiv. Men på några ställen får läsaren även ta del av faderns synvinkel. Det blir då tydligt att fäderna har samma syn på sig själva som döttrarna, genom att ett ursäktande av beteendet ligger nära till hands. Riinas pappa vet att han borde tala med sina döttrar om bakgrunden till mammans död men drar på det: "Han tar inte initiativet. Det blir hon som får göra jobbet. Han fattar själv att det är feigt, en perfekt pappa betar sig inte så, men han tycker

faktiskt att han  r en bra pappa på andra sätt och vem är fulländad?"¹⁷ Det som l ser situationen är att kommunikationen börjar efter en konfrontation, då system Jaana provocerar fram ett gr l med fadern. Först därefter kan Riina, hennes syster och hennes pappa uppleva en familjek nsla: "[...] de pratar inte mer om Riinas mamma den dagen. Nu när de har börjat vet de att de kan fortsätta när som helst, det är inte bråttom och det är en bra film på TV. S  Jaana poppar popcorn, Riina blandar jordgubbssaft av den sorten som de alltid drack när de var små, och sen kryper familjen upp i soffhörnet."¹⁸

I *Ingen grekisk gud, precis* (2002) av Katarina Kieri skildras dotterns kontakt med båda föräldrarna som komplicerad. Relationen till modern förblir dock statisk, då moderns mentala frånvaro knappast förändras, medan relationen till pappan utvecklas. Men även här är könsmönstret att dottern  r den seende och mogna, medan fadern tar initiativ först efter dotterns utagerande. Huvudpersonen Laura  r en l sande, skrivande och reflekterande person. Familjen består av tre personer som, enligt Laura, inte hör ihop. Familjemedlemmarna berör inte varandra vare sig fysiskt eller emotionellt och dottern kan inte identifiera sig med föräldrarnas arbetarklasstillh righet.

Huvudpersonens ideal  r istället "kulturella akademiker". De gestaltas i historiens inledningsskede genom bästa kompisens Lenas föräldrar, som båda tillhör en kulturell elit och har ett hem som bjuder på avancerad konstmusik och litteratur. Att Lenas pappa inbjuder Laura till familjemiddag ser hon som ett tecken på att han bryr sig om sin dotter och hennes liv. Den egna pappan skildrar Laura som någon som aldrig skulle ta ett sådant initiativ, som antagligen inte kan namnet på

väninnan och som inte är en "bussig kompis pappa".¹⁹ Kompispappa verkar i det här fallet definieras som en omhändertagande person, mer än någon som dottern  r förtrolig med.

Laura förälskar sig i den nye läraren Anders, som visar sig spela saxofon och skriva bokrecensioner. Anders står som kontrast till killarna i klassen, vilka skildras som helt ointresserade av litteratur. Undantaget  r Stefan, som också blir alltmer framträdande under berättelsens gång. Det visar sig att även Stefans föräldrar har den rätta tillhörigheten, enligt huvudpersonen. Modern  r konstnär och fadern  r jazzmusiker, vilket utövar "gott inflytande" på sonen.²⁰

Genom sin talang f r skrivande f r huvudpersonen tillträde till den kulturvärld som hon längtar efter. Läraren Anders förmedlar ett uppdrag till henne som bokrecensent för stadens tidning. Hon f r kontakt med Stefan, som också visar sig vara musiker och som inbjuder Laura att skriva en l tttext. I denna process kan Laura föra över sin förälskelse i läraren till ett begynnande intresse för klasskompisen Stefan. Han beskrivs som något av en fadersgestalt genom att vara trygg och förstående. Utan omsvep tar han kontakt med henne och  r sig själv fullt ut. Bland annat drar han sig inte för att gå omkring i en ful pälsmössa, vilket imponerar på huvudpersonen.

Trots främlingskapet inför föräldrarna skildras också en stor längtan efter närhet till dem. Huvudpersonen Laura saknar både den fysiska, mentala och sociala närheten och möjligheten till identifikation. Det mest påtagliga problemet i relationen mellan Laura och hennes föräldrar  r, liksom vi sett i andra ungdomsböcker, den bristande kommunikationen. Gång på gång skildras försök som kommer av sig:

”Hennes tafatta hand som gör något på mitt huvud som kunde likna en smekning. En suck som kanske betyder något bra, kanske något dåligt. Och hon går ut från mitt rum och ingenstans kom vi, ingenting blev egentligen sagt.”²¹ Huvudpersonen längtar efter en vuxen ”som kunde trösta och ge råd”²² och som älskar utan förbehåll eller krav.

Relationen till föräldrarna förändras något när Laura får omvärldens uppmärksamhet genom sin bokrecension. Föräldrarna blir stolta och glada och uppvisar mer engagemang. När det ändå låser sig mellan modern och dottern är det pappan som kliver fram och blir den enande länken. Utgångspunkten är dock att Laura konfronterat sin mor med gamla familjehemligheter. Faderns aktivitet utlöses alltså först då dottern tagit ett första konfrontativt steg. Pappan försöker visa sina omsorger genom ett ”görande” (genom t.ex. att ta med dottern på en skidtur). Men den för dottern eftersträlvade bekräftelsen uppstår då fadern visar empati, tillhörighet och dessutom berör henne fysiskt:

Pappa såg på mig. Han flyttade sig närmare mig och lade sina båda händer om mina som fortfarande höll i glaset.

– Det är inte ditt fel.

Jag kände hur gråten växte upp från magen.

– Det är inte du som är orsaken till att hon mår dåligt. Att hon tagit en tablett nu.

Tårarna brände under ögonlocken. Jag kunde inte minnas när pappa sist hade tagit i mig på det viset.

– Hon kommer knappast att kunna prata om det själv med dig. Hon har stängt inne det för länge. Vi får nog räkna med det.

Vi. Vi fick nog räkna med det. Pappa och jag.²³

Pappan fortsätter också med sitt görande, vilket bidrar till Lauras trygghetskänsla.

När fadern lagar middag uppfattar hon en god stämning i köket: ”Ett lugn. En varsamhet. En välvillighet. Ärliga försök.”²⁴ Han försöker också föra samhörigheten vidare på den verbala nivå. Och liksom Siri i *Heder*, ser dottern sin faders intention att förbättra kommunikationen dem emellan och viljan till närhet:

– Jag hörde att du har haft besök idag.

– Jaa ...

Välvilligt. Ett ärligt försök. En fortsättning på det samtal som ägt rum på min sängkant i går, ett sätt att hålla kvar närheten. Ett ovant samtal.²⁵

Med sin lite vuxna analys av fadern skapar dottern en viss distans. Situationen är ovan och upprepningen av orden ”välvillighet” och ”ärliga försök” förmedlar både uppskattning och oro över hur det hela skall utvecklas.

Denna välvillighet måste också många gånger tillskrivas döttrarna i dessa ungdomsböcker, där kontaktförsök från fäderna sitter ganska långt inne. Som vi sett uppstår de först då fadern blir konfronterad med en svår situation, som ofta är utlöst av dottern. Flickorna i de studerade ungdomsböckerna längtar efter att bli bekräftade och sedda som de personer de är. Huvudpersonerna söker bekräftelsen hos föräldrarna, men finner den bara delvis eller inte alls. Mödrarna är påfallande ofta döda och fysiskt eller mentalt frånvarande. Döttrarna längtar efter såväl fysisk som emotionell närhet och de efterfrågar tydligare fadersgestalter, som klarar av att vara vuxna. Men papporna skildras inte som några mogna män, utan framställs antingen som överdrivet kontrollerande eller rätt tafatta. Att fäderna inte är särskilt ideala ursäktas med ett resonemang av typen ”de ju bara är människor”. Flickorna framstår däremot som vuxna och

mogna. Till skillnad från fäderna ser och förstår de mycket av det som händer omkring dem. Det gäller inte minst föräldrarnas reaktioner, som de ständigt l ser av och tolkar.

Genom detta iakttagande ser de fädernas tillkortakommanden. Men istället för att bli arga på att fadern inte finns där som den förebild de längtar efter, intar flickorna en förstående hållning. De accepterar fadern som liten och svag. De ger upp honom som förebild och vänder sedan sitt behov av en jämbördig relation – eller någon att se upp till – mot en väninna eller pojkvän.

Dessa pappor  r långt ifrån de förebilder som bland annat efterlyses i f r ldrahandb cker eller som ton rsflickorna själva efterfrågar.²⁶ Snarast  r förhållandet det motsatta. Den mogna dottern axlar den omhändertagande kvinnans roll och antingen leder fadern mot en mer fördjupad kontakt eller lämnar honom kvar med överseende sympati. Han blir det lilla barnet och hon blir den vuxna kvinnan. Han f r omsorgen och hon f r söka sig vidare till jämnåriga för att få bekräftelse.

VEM BESKRIVS I DEN NARCISSISTISKA PROBLEMATIKEN?

Med analysen av relationen mellan far och dotter, så som den kommer till uttryck i ungdomslitteraturen, vänder vi oss nu till en psykologisk förklaringsmodell: Jonas Aspelins resonemang om ”narcissistisk problematik” hos ungdomar. Syftet är att låta två analyser befrukta varandra, dels genom att visa hur en psykologisk infallsvinkel på ungdomar förändras med ett könsperspektiv som ingång och dels hur spelet mellan far och dotter i dessa ungdomsböcker kan förtydligas genom Aspe-

lins socialpsykologiska perspektiv. Aspelin synar ungdomars vuxenblivande genom tesen att

vår tids ungdom ofta kännetecknas av psykiska symtom som kan rubriceras ’narcissistiska’, då de i mer grav mening förknippas med s.k. narcissistisk karakt rsst rning. De symtom som avses är framförallt följande: bräcklig självkänsla, bristande förmåga till objektrelaterande, tomhetsupplevelser, brister i djupare engagemang för andra människor och stort behov av bekräftelse från omvärlden.²⁷

Aspelin vill tala om ett ”s rat själv” f r denna icke-patologiska störning, som han ser som en mildare version av den mer allvarliga störningen. I denna narcissistiska relationsproblematik finns en förväntan om att bli personligt berörd och ett sökande efter intima upplevelser av oss själva. Behovet att bekräftas blir mer primärt  n sökandet efter att förstå andra. Centralt blir en ”upplevelse av – och medvetenhet om – det egna självet och dess intressen”.²⁸

Denna bild stämmer endast delvis med döttrarna i ungdomsböckerna. De har alla ett stort behov av bekräftelse, men för att detta primära behov över huvud taget skall få utrymme, måste flickorna erövra fädernas uppmärksamhet. Detta sker inte automatiskt och flickornas metod för att närma sig fadern blir istället just via ”sökandet efter att förstå andra”. Förståelsen av fadern leder ibland till en fördjupad kontakt, men kan också leda till att flickan ursäktar faderns tillkortakommanden, utan att ställa några krav. Behovet av bekräftelse  r primärt, men tillvägagångsättet  r att underordna det egna självet snarare än att göra det centralt.

De sociala konventionerna  r inte så absoluta idag, vilket är positivt för individuell frihet. Men det f r också med sig

nya krav, påpekar Aspelin: "[...] informaliseringen är ett ytterligare steg i en disciplineringsprocess. Den yttre, påtagliga sociala kontrollen har, kan det sägas, till betydande del nedtonats och ersatts av en socialt konstituerad, internaliserad självkontroll."²⁹ Denna sociala integrationsprocess bygger på "minutiöst avvägda sociala koder och signaler" och avgör hur individen bedöms.³⁰

Detta mönster hittar vi i de samtida ungdomsböckerna, där flickorna inte tilldelas, utan själva tar på sig (internaliserar) rollen som den förstående kvinnan, som ser med överseende på den mindre mogna mannen, i det här fallet fadern. Att förhålla sig till sociala koder som en del av en överlevnad är dock ingenting nytt. Särskilt måste den som står i en underordnad position ha förmågan att läsa av "makten", för att producera ett accepterat beteende.³¹ Intressant i ungdomsböckerna är att döttrarna faktiskt detroniserar fadern och ser honom som "liten", när de märker att han inte axlar sin position som vuxen auktoritet.

Aspelin ser att informaliseringen leder till social segregation:

Vi lösgörs från det sociala kitt som stabiliserade, höll samman och underlättade interaktion i tidigare historiska skeden men vi misslyckas ofta med att skapa nya, konstruktiva, socialt integrerande umgängesformer som kan ersätta dem som avskurits genom informaliseringen. Denna process har försvärat uppkomsten av samklang i konkreta möten mellan människor. Den har undergrävt människors sociala band.³²

Denna instabilitet är en ofrånkomlighet när vi rubbar ordningar som upplevts som "naturliga". Manlighetens kris, som diskuteras i mansforskning idag, är t.ex. en logisk följd av synliggörandet och ifrågasättandet av könsmaktsordningen.³³

Aspelin menar att allt fler sammanhang är osäkra, vilket får som konsekvens att människor blir tvungna att ständigt reflektera över egna framträdanden och andras. Han lånar Thomas J. Scheffs ord som beskriver den sociala komplexiteten i vuxenblivandet idag: "[...] för att bli en accepterad medlem av samfundet, måste hon lära sig en oräknelig mängd av konventioner och utföra dem med ett praktiskt taget perfekt uppförande, som om var och en var av en andra natur... Barnet måste lära sig att undertrycka sin förståelse för att de flesta av dessa konventioner är fullständigt godtyckliga".³⁴

Den socialisering som här beskrivs ger inte minst en god bild av hur genuskontrakt upprättas. Godtyckligheten – eller konstruktionen – blir tydlig när vi jämför olika tiders och kulturers skilda uppfattningar om vad en pojke eller flicka måste vara och konventioner om hur han och hon skall bete sig.³⁵

Vuxenblivandet försvåras enligt Aspelin av ungdomars oförmåga att agera "på distans": "Den 'narcissistiske' aktören förväntar sig att andra människor skall rätta sig efter hans/hennes omedelbara behov, och om så ej sker uppstår besvikelse och avståndstagande."³⁶ Men det handlar inte bara om psykologisk omognad, utan om "ett ifrågasättande av det alienerande rollspel" som råder i de sociala sammanhang som ungdomar förväntas ingå i. Ett regressivt uppträdande kan "tolkas som ett konstruktivt avståndstagande, som en ovilja att delta i umgänge som upplevs som falskt och kyligt".³⁷

I ungdomsberättelserna längtar döttrarna efter bekräftelse, men förväntar sig inte att fäderna skall rätta sig efter dem. Snarare försöker dottern rätta sig efter fadern, genom att göra sig lyhörd för var han befinner sig emotionellt och mentalt.

Ett avståndstagande sker dock i och med att flickan ger upp fadern som förebild. Är detta ett konstruktivt avståndstagande? Aspelin skiljer på två typer av beteenden: Först det symbiotiska hotet som innebär en alltför hög anpassning till "rollen", vilket gör att personen förlorar kopplingen inåt, till sig själv som subjekt. Sedan det solipsistiska hotet som innebär en för liten anpassning till den andre eller till sociala konventioner, där förmågan att ta den andres perspektiv saknas.³⁸ Denna beskrivning, som hos Aspelin gäller ungdomar över lag, förefaller snarare beskriva skillnaden mellan döttrar och fäder i de analyserade ungdomböckerna, där dottern i alltför hög grad anpassar sig efter fadern och där fadern i sin handfallenhet allför lite anpassar sig efter dottens behov.

I relationen mellan två personer förutsetts att parterna "legitimerar och legitimeras av den andre genom utstuderade betygelser".³⁹ Aspelin menar att det är nödvändigt med denna kunskap för att förstå ungdomars svårighet att integreras i de vuxnas samhälle: "Då man strävar efter att förstå ungdomars problem med social integration bör man utgå från dessa faktum: Att det är oerhört finkänsligt och utstuderat uppbyggda normer och konventioner som ungdomarna skall relatera sig till då de tar steget in i vuxenvärlden. Att ungdomarna, i jämförelse med de vuxna, saknar erfarenhet och kvalifikation för agerande i dylika sammanhang".⁴⁰

Återigen kan vi konstatera att könsmönstret överskrider gruppen "ungdomar", då situationen är den motsatta i ungdomsböckernas bild av tonårsflickorna. Här är döttrarna mer kvalificerade än fäderna och betydligt bättre på att avläsa situationer och andras behov. Vad är anledningen till att flickorna läser av de

vuxna så noggrant? Skall man utgå från Aspelin beror det på den narcissistiska problematiken som medför en

stor känslighet för andra människors signaler. Osäkra relationer i tidigare skeden har grundlagt ett labilt relaterande i den aktuella situationen. Aktören brister i inre stabilitet och är starkt beroende av den andres bekräftelse. Minsta lilla gest från den andre kan tolkas som hot mot de sociala banden, vilket kan orsaka stor inre oro. [...] I måttlig omfattning är en social känslighet givetvis sund och konstruktiv. Men för somliga kan hela situationen stå och falla med till synes obetydliga sociala skeenden.⁴¹

Vuxenblivandet försvåras av "ett sårat själv och ett därmed sammanhängande överbetonat stort beroende av den andre och den andres agerande".⁴² Dotterns frigörelse från fadern är absolut nödvändig. Men hur äkta blir denna "frigörelse" som berättelserna ger uttryck för? Flickan ser med ursäktande ömhet på fadern och betraktar honom som ett barn. Är det samma sak att lämna ett "barn", som att göra uppror mot en vuxen och trygg förebild? Dottern växer om fadern i mognad och blir den vuxna kvinnan, med en vuxen blick på situationen. Hon lämnar fadern med insikten om att hon inte kan förvänta sig mer bekräftelse från hans håll. Den tafatte fadern lämnas åt sitt öde. Vart tar han vägen med sitt bekräftelsebehov då dottern lämnar honom, liksom tidigare modern/hustrun gjort? Hos vem hör han hemma? Och vad händer med det "överbetonade stora beroendet" och "det sårade självet" hos flickan? Vem kommer hon att känna sig hemma hos? I berättelsernas slut antyds att bekräftelsen istället utgår från vänskapen med en jämnårig kamrat eller från en pojkvän. Huruvida den bekräftelsen räcker för att läka det sårade självet får vi inte följa.

NOTER

- 1 För en diskussion om begreppen kön och genus i relation till barns utveckling, se Andræ 2000.
- 2 Carle, 2002:194.
- 3 Ibid., s. 196.
- 4 Däremot är det oklart hur denna minskning förhåller sig till de stabila mönstren. Se s. 197.
- 5 Ibid., s. 200.
- 6 Ibid., s. 201.
- 7 Den följande analysen visar på svårigheten i att tala om "familj" som ett enhetligt begrepp. Det handlar inte enbart om risken att vi förutsätter västerländskt, sekulariserade tvåsamhets- och heteronormer, utan också en iakttagelse om hur könskonstitueringen överskrider andra traditionella ordningar, i det här fallet vuxna som överordnade barn. (Om könskonstituering se t.ex. Lundgren 1993.)
- 8 I denna artikel hämtas exempel och analyser från *Ingen grekisk gud, precis* (2002) av Katarina Kieri, *Jag ser mig själv i en stulen spegel* (2002) av Maria Küchen och *Heder* (2002) av Christina Wahldén. En längre artikel med arbetsnamnet "Fäder och döttrar i forskning, rådgivningsböcker och ungdomslitteratur från 2000-talets början" kommer att publiceras under 2006.
- 9 Küchen, 2002:16
- 10 Ibid., s. 21.
- 11 Ibid., s. 44.
- 12 Ibid., s. 166.
- 13 Ibid., s. 167.
- 14 Wahldén, 2002:156.
- 15 Ibid., s. 121.
- 16 Küchen, 2002:107.
- 17 Ibid., s. 140.
- 18 Ibid., s. 112.
- 19 Kieri, 2002:26.
- 20 Ibid., s. 56.
- 21 Ibid., s. 76.
- 22 Ibid., s. 93.
- 23 Ibid., s. 155.
- 24 Ibid., s. 167.
- 25 Ibid., s. 168.
- 26 Se t.ex. Arvidsson (2004) och Howie (2004).
- 27 Aspelin, 1994, s. 73–74.
- 28 Ibid., s. 75.
- 29 Ibid., s. 79.
- 30 Ibid., s. 87.
- 31 Hur detta tar sig uttryck i äldre flickböcker visas bland annat i Andræ (2001).
- 32 Aspelin, 1994:80.

- 33 Se t.ex. Connell (1996).
- 34 Aspelin, 1994:82.
- 35 Se t.ex. Hirdman (2001).
- 36 Aspelin, 1994:84.
- 37 Ibid., s. 85
- 38 Ibid., s. 85.
- 39 Ibid., s. 87.
- 40 Ibid., s. 87.
- 41 Ibid., s. 88.
- 42 Ibid., s. 88.

LITTERATUR

- Andræ, Marika, 2000. "Vad är könsskillnad? Om motstridiga användningar av begreppet kön och svårigheten att formulera socialisationsteorier." I: Andersson, Gudrun (red.), *Bedrägliga begrepp. Kön och genus i humanistisk forskning*, Opuscula Historica Upsaliensia 24. Uppsala: Uppsala universitet.
- Andræ, Marika, 2001. *Rött eller grönt? Flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914–1944*, Skrifter utgivna av Svenska barnboksintitutet 73, Uppsala. Stockholm: B. Wahlströms förlag. (Diss.)
- Arvidsson, Hans, 2004. *Mannen som kunde tala med sin tonårsdotter – handbok för vanliga pappor*. Stockholm: Bokförlaget DN.
- Aspelin, Jonas, 1994. "Hot mot de sociala banden. Ett socialpsykologiskt perspektiv på vuxenblivandets problematik." I: Miegel, Fredrik & Johansson, Thomas (red.), *Mardrömmar och önskedrömmar. Om ungdom och ungdomlighet i nittiotalets Sverige*. Stockholm/Stehag: Symposium.
- Carle, Jan, 2003. "Unga människor och familjereationer i Sverige. A Festschrift to Ulla Björnberg." I: Kollind, Anna-Karin & Peterson, Abby (red.), *Thoughts on Family, Gender, Generation and Class*. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Connell, Robert, 1996. *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Hirdman, Yvonne, 2001. *Genus: om det stabila föränderliga former*. Stockholm: Libris.
- Howie, Jessica, 2004. *Tjejer emellan. En guide till kärleken, kroppen, att leva och vara sig själv*. Västerås: ICA bokförlag.
- Kieri, Katarina, 2002. *Ingen grekisk gud, precis*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

- K chen, Maria, 2002. *Jag ser mig själv i en stulen spegel*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lundgren, Eva, 1993. *Det f r da v re grenser for kj nn. Voldelig empiri og f eministisk teori*. Oslo: Universitetsforlag.
- Wahldén, Christina, 2002. *Heder*. Stockholm: Tiden.

SUMMARY

*Where Do I Belong?
Separation, Dependence and Narcissistic Problems
in Teenage Girls and Fathers in Fiction
for Young Adults*

Is it possible to characterize young adults as a homogeneous group with distinct attitudes to-

wards their parents? This article provides examples of theories of psychology and sociology which indicate a flawed relationship between teenage daughters and their fathers. The primary material examined is a couple of contemporary Swedish novels for young adults. Within these stories, we get a picture of a relationship more denoted by gender patterns than child and parent opposition. One theory of young adults' problems today is the thesis of a "narcissistic" approach that makes the process of becoming an adult more difficult. This article shows how the postulations of the theory changes, when gender and power is included. In the fiction studied, the daughters are more mature than their fathers, which makes the separation and dependence pattern distinct from the traditional view of the child/parent relationship.